

(ב) שלח לך אנשים. למה נסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים, לפי שלקתה על עסקי דבה שדברה באחיה, ורשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר¹: שלח לך. לדעתך², אני איני מצוה לך, אם תרצה שלח לפי שבאו ישראל ואמרו נשלחה אנשים לפנינו (דברים א כב), כמה שנאמר ותקרבו אלי כלכם וגו' (שם), ומשה נמלך בשכינה, אמר, אני אמרתי להם שהיא טובה, שנאמר אעלה אתכם מעני מצרים וגו' (שמות ג יז), חייהם שאני נותן להם מקום למעות בדברי המרגלים, למען לא יירשוה: (ג) על פי ה'. ברשותו, שלא עכב על ידו: כלם אנשים. כל אנשים שבמקרא לשון חשיבות, ואותה שעה כשרים היו:

(טז) ויקרא משה להושע וגו'. התפלל עליו, יה יושיעך מעצת מרגלים (סוטה לד ע"ב): (יז) עלו זה בנגב. הוא היה הפסולת של ארץ ישראל, שכן דרך התגרים מראין את הפסולת תחלה, ואחר כך מראין את השבח³: (יח) את הארץ מה הוא. יש ארץ מגדלת גבורים, ויש ארץ מגדלת חלשים, יש מגדלת אוכלוסין, ויש ממעטת אוכלוסין⁴: החזק הוא הרפה. סימן מסר להם, אם בפרזים יושבין חזקים הם, שסומכין על גבורתם, ואם בערים בצורות הם יושבין, חלשים הם⁵: (יט) הבמחנים. תרגומו הבפצחין, כרכין פצוחין ופתוחין מאין חומה: הטובה הוא. במעניות ותהומות טובים ובריאים:

(כ) היש בה עץ. אם יש בהם אדם כשר, שיגין עליהם בזכותו⁶: בכורי ענבים. ימים שהענבים מתבשלין בפפור: (כא) ממדבר צן עד רחב לבא חמת. הלכו בגבוליה באורך וברוחב כמין גא"ם, הלכו רוח גבול דרומית ממקצוע מזרח עד מקצוע מערב, כמו שצוה משה עלו זה בנגב, דרך גבול (דרומית) [שפת דרומית של ארץ ישראל, לכו, והוא ממדבר צין שהוא במקצוע דרומית] מזרחית עד הים, שהים הוא גבול מערבי, ומשם חזרו והלכו כל גבול מערבי על שפת הים, עד לבא חמת שהוא אצל הר ההר במקצוע מערבית צפונית, כמו שמפורש בגבולות הארץ בפרשת אלה מסעי: (כב) ויבא עד חברון. כלב לבדו הלך שם ונשתטח על קברי אבות, שלא

¹ ע"י במדבר רבה (פרשה טז סי' ו): שלח לך אנשים ויתורו. ותדבר מרים ואהרן במשה ואחר כך שלח לך זה שאמר הכתוב (ישעיה מד) לא ידעו ולא יבינו כי טח מראות עיניהם מה ראה לומר אחר מעשה מרים שלח לך אנשים אלא שהיה צפוי לפני הקדוש ברוך הוא שיאמרו לשון הרע על הארץ אמר הקדוש ברוך הוא שלא יהיו אומרים לא היינו יודעין עונש לשון הרע לפיכך סמך הקדוש ברוך הוא הענין זה לזה לפי שדברה מרים באחיה ולקתה בצרעת כדי שידעו הכל עונשו של לשון הרע שאם בקשו לומר לשון הרע יהיו מסתכלין מה נעשה למרים ואף על פי כן לא רצו ללמד לך נאמר לא ידעו ולא יבינו כי טח מראות עיניהם.

² ע"י סוטה (לד ע"ב): שלח לך אנשים, אמר ריש לקיש, שלח לך מדעתך.
³ ע"י במדבר רבה (פרשה טז סי' יב): וישלח אותם משה לתור את ארץ כנען ויאמר אליהם עלו זה בנגב ועליתם את ההר - שכן התגרין מראין את הפסולת תחלה ואח"כ מראין את השבח.

⁴ ע"י שם: וראיתם את הארץ מה היא ג' פעמים אמר להם ומה הארץ השמנה היא אם רזה למה בראשון אמר להם וראיתם את הארץ אמר להם היו מסתכלים בארץ יש ארץ מגדלת גבורים ויש ארץ מגדלת חלשים ויש ארץ מגדלת אוכלוסין ויש ארץ ממעטת אוכלוסים.

⁵ ע"י במדבר רבה (פרשה טז סי' יב) כך פקדן ואת העם היושב עליה החזק הוא הרפה המעט הוא אם רב ומה הארץ אשר הוא יושב בה מנין אתם יודעין כחם אם במחנים הם שרוין הם גבורים בוטחין על כחם אם במבצרים חלשים הם ולבם רך.

⁶ ע"י ב"ב (טו ע"א): כתיב הכא איש היה בארץ עוץ איוב שמו, וכתיב התם היש בה עץ. מי דמי, הכא עוץ התם עץ, הכי קאמר להו משה לישראל, ישנו לאותו אדם ששנותיו ארוכות כעץ ומגין על דורו כעץ. וע"י רע"א מהימנא פנחס (רלו ע"א): וצדיק עץ פרי, ובגינה אתמר (במדבר יג) וישאוהו במוט בשנים ואמאי במוט בגין דלא הוה תמן צדיק ובגינייהו אתמר ביה (תהלים נה) לא יתן לעולם מוט לצדיק דאיהו עץ דאתמר ביה (במדבר יג) היש בה עץ אם אין.

יהא ניסת לחבריו להיות בעצתם⁷, וכן הוא אומר ולו אתן את הארץ אשר דרך בה (דברים א לו), וכתוב ויתנו לכלב את חברון (שופטים א ב): שבע שנים נבנתה. אפשר שבנה חם את חברון לכנען בנו הקטן, קודם שיבנה את צוען למצרים בנו הגדול, אלא שהיתה מבונה בכל טוב על אחד משבעה בצוען, ובא להודיעך שבהה של ארץ ישראל, שאין לך מרשין בארץ ישראל יותר מחברון, לפיכך הקצוץ לקברות מתים, ואין לך מעולה בכל הארצות כמצרים, שנאמר כגן ה' כארץ מצרים (בראשית יג ט), וצוען היא המעולה שבארץ מצרים, ששם מושב המלכים, שנאמר כי היו בצוען שריו (ישעיה ל ה), והיתה חברון טובה ממנה שבעה חלקים⁸: (כג)זמורה. שוכת גפן, ואשכול של ענבים תלוי בה: וישאוו במוט בשנים. ממשמע שנאמר וישאוו במוט איני יודע שהוא בשנים, מה תלמוד לומר בשנים, בשני מוטות, הא כיצד, שמונה נטלו אשכול, אחד נטל תאנה, ואחד רמון. יהושע וכלב לא נטלו כלום, לפי שכל עצמם להוציא דבה נתכוונו, כשם שפירץ משונה כך עמה משונה. ואם חפץ אתה לידע כמה משאוי אחד מהם, צא ולמד מאבנים שהקימו בגלגל, הרימו להם איש אבן אחת מן הירדן על שכמו והקימוה בגלגל (יהושע ד ה), ושקלום רבותינו משקל כל אחת מ' סאה, וגמירי, מונא דמידלי אינש על כתפיה, אינו אלא שליש משאוי ממשאוי שמסייעין אותו לָהָרִים⁹: (כה)וישבו מתור הארץ מקץ ארבעים יום. והלא ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה היא, ומהלך אדם בינוני עשרה פרסאות ליום, הרי מהלך ארבעים יום מן המזרח למערב, והם הלכו ארכה ורחבה, אלא שגלוי לפני הקב"ה שיגזור עליהם יום לשנה, קצר לפניהם את הדרך¹⁰: (כו)וילכו ויבאו. מהו וילכו, להקיש הליכתן לביאתן, מה ביאתן בעצה רעה אף הליכתן בעצה רעה¹¹: וישיבו אתם דבר. את משה

⁷ ע"י סוטה (לד ע"ב): ויעלו בנגב ויבא עד חברון. ויבאו מבעי ליה, אמר רבא מלמד שפירש כלב מעצת מרגלים והלך ונשתטח על קברי אבות. אמר להן, אבותי בקשו עלי רחמים שאנצל מעצת מרגלים.

⁸ ע"י סוטה (לד ע"ב): אחימן בנה ענת ששי בנה אלש תלמי בנה תלבוש ילידי הענק שמעניקין חמה בקומתן וחברון שבע שנים נבנתה מאי נבנתה אילימא נבנתה ממש אפשר אדם בונה בית לבנו קטן קודם לבנו גדול דכתיב ובני חם כוש ומצרים וגו' אלא שהיתה מבונה על אחד משבעה בצוען ואין לך טרשים בכל א"י יתר מחברון (משום) דקברי בה שיכבי ואין לך מעולה בכל הארצות יתר מארץ מצרים שנאמר כגן ה' כארץ מצרים ואין לך מעולה בכל ארץ מצרים יתר מצוען דכתיב כי היו בצוען שריו ואפילו הכי חברון מבונה אחד משבעה בצוען. וע"י כתובות (ק"ב ע"א) רבנן בברכותיה של ארץ ישראל בית סאה עושה חמשת ריבוא כורין בישיבתה של צוען בית סאה עושה שבעים כורין דתניא אמר רבי מאיר אני ראיתי בבקעת בית שאן בית סאה עושה שבעים כורין ואין לך מעולה בכל ארצות יתר מארץ מצרים שנאמר כגן ה' כארץ מצרים ואין לך מעולה בכל ארץ מצרים יתר מצוען דהו מרבו בה מלכים דכתיב כי היו בצוען שריו ואין לך טרשים בכל א"י יתר מחברון דהו קברי בה שיכבי ואפילו הכי חברון מבונה על אחת משבעה בצוען דכתיב וחברון שבע שנים נבנתה לפני צוען מצרים מאי נבנתה אילימא נבנתה ממש אפשר אדם בונה בית לבנו קטן קודם שיבנה לבנו גדול שנאמר ובני חם כוש ומצרים ופוט וכנען אלא שמבונה על אחת משבעה בצוען.

⁹ ע"י סוטה (לד ע"א): אמר רבי יהודה, אבא חלפתא ורבי אליעזר בן מתיה וחנניא בן חכינאי עמדו על אותן אבנים ושיערום כל אחת ואחת שקולה כארבעים סאה, וגמירי דטעונא דמדלי איניש לכתפיה תילתא דטעוניה הוי. מכאן אתה מחשב לאשכול שנאמר וישאוו במוט בשנים ממשמע שנאמר במוט איני יודע שבשנים מה תלמוד לומר בשנים, בשני מוטות. אמר רבי יצחק טורטני וטורטני דטורטני. הא כיצד, שמנה נשאו אשכול אחד נשא רימון ואחד נשא תאינה. יהושע וכלב לא נשאו כלום. אי בעית אימא משום דחשיבי, ואי בעית אימא שלא היו באותה עצה.

¹⁰ ע"י במדבר רבה (פרשה טז ס"ט): וישבו מתור הארץ מקץ ארבעים יום. והלא את מוצא שהלכו מן הדרום לצפון מ' יום ומ' יום היו מהלכין את כולה, אלא שגלוי היה לפני הקב"ה שהן באים ואומרים לשון הרע על הארץ ונגזר על אותו הדור שנים של צרה יום לשנה יום לשנה וקיפץ הקב"ה לפנייהם את הדרך.

¹¹ ע"י סוטה (לה ע"א): וילכו ויבאו, אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, מקיש הליכה לביאה, מה ביאה בעצה רעה אף הליכה בעצה רעה.

ואת אהרן; (כז) זבת חלב ודבש הוא. כל דבר שקר שאין אומרים בו קצת אמת בתחלתו, אין מתקיים בסופו¹²:

(כח) בצרות. לשון חזק, ותרנומו כרכין, לשון בירניות עגולות, ובלשון ארמי כריך עגול: (כט) עמלק יושב וגו'. לפי שנכוו בעמלק כבר, הזכירוהו מרגלים כדי ליראם¹³. [עמלק יושב בארץ הנגב – אצל ארץ אדום למטה לצד מערב שכן כת' בשאול ויך את עמלק מחוילה באך שור אשר:] ועל יד הירדן. יד כמשמעו, אצל הירדן [כמו אל ידו], ולא תוכלו לעבור: (ל) ויהם כלב. השתיק את כלם¹⁴: אל משה. לשמוע מה שידבר במשה, צווח ואמר, וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם, השומע היה סבור שבא לספר בגנותו, ומתוך שהיה בלבם על משה בשביל דברי המרגלים שתקו כלם לשמוע גנותו, אמר, והלא קרע לנו את היים והוריד לנו את המן והגזי לנו את השליו¹⁵: עלה נעלה. אפילו בשמים, והוא אומר עשו סולמות ועלו שם, נצליח בכל דבריו¹⁶: ויהם. לשון שתיקה, וכן הם כל בשר (זכריה ב יז), הם כי לא להזכיר (עמוס ו י). כן דרך בני אדם הרוצה לשתק אגודת אנשים אומר שיי"ט (ס"א הם)¹⁷: (לא) חזק הוא ממנו. כביכול כלפי מעלה אמרו¹⁸: (לב) אכלת יושביה. בכל מקום שעברנו מצאנום קוברי מתים. והקב"ה עשה לטובה כדי לטרדם באבְלָם ולא יתנו לב לאלו¹⁹: אנשי מדות. גדולים וגבוהים וצריך לתת להם מדה, כגון גְלִיַת גְבוּהוּ שש אמות וזרת (שמואל א יז ד). וכן איש מדון (שמואל ב כא ט) איש מדה (דברי הימים א יא כג): (לג) הנפילים. ענקים. מבני שמחזאי ועזאל, שנפלו מן השמים בימי דור אנוש²⁰: וכן היינו בעיניהם. שמענו אומרים זה לזה, נמלים (רא"ם). ובס"א חגבים). יש בכרמים

¹² עי' זוהר שלח (קסא ע"א): ויספרו פרישותא דמלה בכל אתר, באנו אל הארץ הלכנו מבעי ליה, אלא באנו עאלנא לתמן לההיא ארעא דהוית משבח בכל יומא והוית אמרת דלית דכוותה, וגם זבת חלב ודבש היא, רבי יצחק אמר מאן דבעי למימר כדיבא אמר מלה דקשוט בקדמיתא בגין דיהמנו ליה כדבוי. ועי' סוטה דף לה ע"א: אמר רבי יוחנן משום ר"מ כל לשון הרע שאין בו דבר אמת בתחילתו אין מתקיים בסופו.

¹³ עי' במדבר רבה (פרשה טז סי' יח): עמלק יושב בארץ הנגב. מה ראו לפתוח בעמלק, משל לתינוק שסרח ולקה ברצועה וכשמבקשין להפחידו מזכירין לו הרצועה שלקה בו. כך היה עמלק רצועה רעה לישראל.

¹⁴ עי' במדבר רבה (פרשה טז סי' ב): עמד כלב ושיתק כל אותן אוכלוסין שנאמר (במדבר יג) ויהם כלב את העם עמד לו על הספסל והיה משתקן ואומר הם שותקין לשמוע ממנו.

¹⁵ עי' סוטה (לה ע"א): העם אל משה, אמר רבה, שהסיתן בדברים. פתח יהושע דקא משתעי אמרי ליה דין ראש קטיעה ימלל, אמר, אי משתעינא, אמרי בי מילתא וחסימין לי. אמר להן, וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם, סברי בגנותיה קא משתעי, אישתיקו. אמר להו הוציאנו ממצרים וקרע לנו את היים והאכילנו את המן אם יאמר עשו סולמות ועלו לרקיע לא נשמע לו עלה נעלה וירשנו אותה וגו'.

¹⁶ עי' הערה הקודמת.

¹⁷ עי' במדבר רבה (פרשה טז סי' ב): ויהם כלב את העם עמד לו על הספסל והיה משתקן ואומר הם שותקין לשמוע ממנו.

¹⁸ עי' שם: וגו' אמר רבי חנינא בר פפא דבר גדול דברו מרגלים באותה שעה כי חזק הוא ממנו אל תקרי ממנו אלא ממנו כביכול אפילו בעל הבית אינו יכול להוציא כליו משם.

¹⁹ עי' במדבר רבה (פרשה טז סי' כד): בכל מקום שישראל הולך ניכר הוא שנאמר כל רואיהם יכירום אמר הקב"ה אם רואים להם האמוריים מכירים הם אותן שהן ישראל והורגים אותם. אלא מה אני עושה על כל מדינה ומדינה שהיו המרגלים נכנסים היה ראש המדינה ניגף או מלכה היה נגף כדי שיהיו עוסקים להוציא מתיהם ואין נותנים דעתם למרגלים שלא יהרגו אותן והם הכעיסו בו כשבאו אצל משה ואצל ישראל אמרו מה הארץ בכל מקום שנכנסו מתים היו רואים ומה הנייה ארץ אוכלת יושביה אמר הקב"ה אני הייתי סבור שאתם נעשין כאבות (הושע ט) כענבים במדבר ולא הייתי סבור שאתם נעשין כסדום שנאמר (דברים לד) כי מגפן סדום גפנם (ישעיה ה) מדוע קויתי לעשות ענבים ויעש באושים לכך אמר עד אנה ינאצוני.

²⁰ עי' פרקי דרבי אליעזר (פרק כב): רבי אומר המלאכים שנפלו ממקום קדושתן מן השמים ראו את בני דורותיו של קין גלויות בשר ערוה כוחלות עיניהם כזונות וטעו אחריהם ולקחו מהן נשים, שנ' ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו, ר' יהושע אומר המלאכים אש לוהט הם, שנ' משרתיו אש לוהט

כאנשים²¹: ענק. שמעניקים חמה בקומתן (סוטה לד ע"ב): (א) כל העדה. סנהדראות) (במד"ר פמ"ז סי' כא): (ב) לזו מתנו. הלואי ומתנו: (ד) נתנה ראש. כתרנו נמני רישא, נשים עלינו מלך. ורבותינו פירשו לשון עבודה זרה²²:

(ט) אל תמרדו. ושוב, ואתם אל תיראו: כי לחמנו הם. נאכלם כלחם: סר צלם. מוגינם וחזקם, כשרים שבהם מתו. איוב שהיה מגיין עליהם²³. (דבר אחר, צלו של המקום סר מעליהם): (י) לרגום אתם. את יהושע וכלב: וכבוד ה'. הענן ירד שם²⁴: (יא) עד אנה. עד היכן: ינאצני. ירגיזוני: בכל האתות. בשביל כל הנסים שעשיתי להם, היה להם להאמין שהיכולת בידי

והוא בא כבעלת בשר ודם ואינה נשרפת את הגוף, אלא בשעה שנפלו ממקום קדושתן חזר כחן וקומתן כבני אדם ולבשו גוש ועפר, שנאמר לבש בשרי רמה וגוש עפר, ר' יצחק אומר הענקים נולדו מהם המהלכין בשרירות לבם ובגובה קומתם ומשלחים ידם בכל גזל וחמס ובשפיכות דמים, שנ' ושם ראינו את הנפילים, ואומר הנפילים היו בארץ.

ועי' ילקוט שמעוני תורה (רמז מד): שאלו תלמידיו את רב יוסף מהו עזאל א"ל כיון שעמדו דור המבול ועבדו ע"ז היה הקדוש ברוך הוא מתעצב מיד עמדו שני מלאכים שמחזאי ועזאל ואמרו לפניו רבונו של עולם הלא אמרנו לפניך כשבראת את עולמך מה אנוש כי תזכרנו א"ל ועולם מה יהא עליו א"ל רבונו של עולם היינו מסתפקין בו א"ל גלוי וידוע לפני אם אתם שרויין בארץ היה שולט בכם יצר הרע והייתם קשים מבני אדם א"ל תן לנו רשות ונדור עם הבריות ותראה איך אנו מקדשין שמך א"ל רדו ותדורו עמהן מיד קלקלו עם בנות האדם שהיו יפות ולא יכלו לכבוש את יצרן וכו'.

מיד ראה שמחזאי ריבה אחת ושמה איסטהר נתן עיניו בה אמר השמע לי א"ל איני שומעת לך עד שתלמדני שם המפורש שאתה עולה בו לרקיע בשעה שאתה זוכרהו למדה אותו שם הזכירה אותו ועלתה לרקיע ולא קלקלה אמר הקדוש ברוך הוא הואיל ופרשה עצמה מן העבירה לכו וקבעוה בין שבעה כוכבים הללו כדי שתזכו בהן לעולם ונקבעה בכימה כיון שראו שמחזאי ועזאל כך עמדו ונשאו נשים והולידו בנים היווא והייא ועזאל היה על מיני צבעונין ועל מיני תכשיטין של נשים שמפתים את בני אדם להרהור עבירה מיד שגר מטטרון שליח לשמחזאי וא"ל עתיד הקדוש ברוך הוא להחריב עולמו ולהביא מבול לעולם מיד עמד בבכי והיה מצטער על העולם ועל בניו מה יעשו בניו ממה יאכלו אם העולם חרב שכל אחד ואחד היה אוכל בכל יום אלף גמלים ואלף סוסים ואלף שורים, בלילה ראו היווא והייא שניהם חלומות אחד מהן ראה אבן גדולה פרוסה על הארץ כשלחן והיתה הארץ חרותה וכתובה שיטות שיטות והיה מלאך יורד מן הרקיע ובידו כמין סכין והיה גורר ומוחק כל אותן השיטות ולא היה משייר בה אלא ארבע תיבות, והאחד ראה פרדס גדול משובח נטוע מכל מיני אילנות והיו בו מלאכים ובידן קרדומות והיו מקצצין כל האילנות ולא שיירו בו אלא אילן אחד של שלשה ענפים כיון שנעטרו עמדו בבהלה ובאו אצל אביהם אמר להם עתיד הקדוש ברוך הוא להביא מבול ולא ישייר אלא נח ובניו כיון ששמעו כך היו צועקין ובוכין אמר להם אל תצטערו ששמותיכם לא יכלו מן הבריות שכל זמן שגוזר גזירות או מעלין אבנים או ספינות שמותיכם הן מזכירין היווא והייא מיד נתקרו דעתן, שמחזאי חזר בתשובה ותלה עצמו בין שמים לארץ ראשו למטה ורגליו למעלה ועדיין הוא תלוי בתשובה עזאל לא חזר בתשובה ועדיין הוא עומד בקלקולו להסית בני אדם לדבר עבירה בבגדי צבעונין של נשים ולכך היו ישראל מקריבין קרבנות ביום הכפורים איל אחד לה' שיכפר על ישראל ואיל אחד לעזאל שסיבול עונותיהם של ישראל והוא עזאל שבתורה.

²¹ עי' סוטה (לה ע"א): אמר רב משרשיא, מרגלים שקרי הוו. בשלמא ונהי בעינינו כחגבים, לחיי, אלא וכן היינו בעיניהם מנא הוו ידעי, ולא היא, כי הוו מברי אבילי תותי ארזי הוו מברי וכי חזינהו סלקו יתבי באילני שמעי דקאמרי קחזינן אינשי דדמו לקמצי באילני.

²² עי' מכילתא (פרשת ויסע פרשה א): נתנה ראש ונשובה מצרימה, ונעשה לנו עבודה זרה ותרד בראשנו ונחזור למצרים. יכול שאמרו ולא עשו, הרי הוא אומר (נחמיה ט') וימאנו לשמוע ולא זכרו נפלאותיך אשר עשית עמהם ויקשו ויתנו ראש לשוב לעבדותם ואתה אלוהה הסליחות חנון ורחום אך אפים ורב חסד.

²³ עי' פתרון תורה (פרשת שלח): אך בה' אל תמרדו וג' ומהוא כי לחמנו הם, כמו שנ' ואכלת את כל העמים וג', סר צלם מע', אמ' כלב בן יפונה שהוא כלב בן חצרון, היה ביניהם איוב שהיה צלם ומת הוא שבזכותו הם הולכים.

²⁴ עי' מכילתא (פרשת ויסע פרשה ב): הנה כבוד ה' נראה בענן. רבי יוסי הגלילי אומר כל זמן שישראל מבקשין לרגום את משה ואת אהרן, מיד וכבוד ה' נראה בענן, ולהלן הוא אומר (במדבר י"ד) ויאמרו כל העדה לרגום אותם באבנים וכאן מהו אומר כבוד ה' נראה בענן וכל כך למה אמר הקדוש ברוך הוא מוטב שילקה עמוד הענן ואל יסקל משה ואהרן.

לקיים הַבְּטָחָתִי: (יב) ואורשנו. כתרנומו לשון תרוכין, ואם תאמר מה אעשה לשבועת אבות: ואעשה אתך לגוי גדול. שאתה מזרעם²⁵: (יג) [ויאמר משה – מה תעשה משמך הגדול] ושמעו מצרים. ושמעו את אשר תהרנם: כי העלית. כי, משמש בלשון אשר, והם ראו אשר העלית בכחך הגדול אותם מקרבם, וכשישמעו שאתה הורנם, לא יאמרו שחטאו לך, אלא יאמרו שכנגדם יכולת להלחם, אבל כנגד יושבי הארץ לא יכולת להלחם. וזו היא: (יד) ואמרו אל יושב הארץ הזאת. כמו על יושב הארץ הזאת, ומה יאמרו עליהם, מה שאמור בסוף הענין, מבלתי יכולת ה', בשביל ששמעו כי אתה ה' שוכן בקרבם ועין בעין אתה נראה ה' להם, והכל בדרך חֶבֶה, ולא הכירו בך שנתקה אהבתך מהם עד הנה: (טז) והמתה את העם הזה כאיש אחד. פתאום, ומתוך כך יאמרו הגוים אשר שמעו את שמעך וגו': (טז) מבלתי יכולת וגו'. לפי שיושבי הארץ חזקים וגבורים, ואינו דומה פרעה לשלשים ואחד מלכים²⁶, וזאת יאמרו על יושב הארץ הזאת: מבלתי מתוך שלא היה יכולת בידו להביאם, שחטם: יכולת. שם דבר הוא: (יז) יגדל נא כח ה'. לעשות דבורך: כאשר דברת לאמר. ומהו הדבור: (יח) ה' ארך אפים. לצדיקים ולרשעים²⁷. כשעלה משה למרום, מצאו משה להקב"ה שהיה יושב וכותב ה' ארך אפים, אמר לו לצדיקים, אמר לו הקב"ה אף לרשעים, אמר לו רשעים יאבדו, אמר לו הקב"ה חייך שאתה צריך לְדַבֵּר, כשחטאו ישראל בעגל ובמרגלים, התפלל משה לפניו בארך אפים, אמר לו הקב"ה והלא אמרת לי לצדיקים, אמר לו והלא אמרת לי אף לרשעים²⁸: ונקה. לְשָׁבִים: לא ינקה. לשאינן שבים²⁹: (כ) כדברך. בשביל מה שאמרת, פן יאמרו מבלתי יכולת ה': (כא) ואולם. כמו אבל זאת אעשה להם: (חי) אני. לשון שבועה, כשם שאני חי וכבודי ימלא את כל הארץ, כך אקיים להם, כי כל האנשים הרואים וגו' אם יראו את הארץ, הרי זה מקרא מסורס, חי אני כי כל האנשים אם יראו את הארץ, וכבודי ימלא את כל הארץ, שלא יתחלל שמי במגפה הזאת לאמר מבלתי יכולת ה' להביאם, שלא אֶמִיתם פתאום כאיש אחד, אלא באיחור מ' שנה מעט מעט: (כב) וינסו. כמשמעו: זה עשר פעמים. שנים בים ושנים במן ושנים בשליו וכו', כדאיתא במסכת ערכין (טז)³⁰: (כג) (אם יראו. לא יראו): לא יראוה. לא יראו את

²⁵ עי' במדבר רבה (פרשה טז ס' כב): ונפשי נבהלה מאד ואתה ה' עד מתי אכנו בדבר אמר משה רבש"ע הבט לברית אבותם שנשבעת להם שתעמיד מהם מלכים נביאים וכהנים אמר לו הקב"ה ואין אתה מביניהם (שמות לב) ואעשה אותך לגוי גדול, כיון שראה משה כך, עמד במדה אחרת ויאמר משה אל ה' ושמעו מצרים ואמרו אל יושב הארץ.

²⁶ עי' ברכות לב ע"א: מבלתי יכולת ה', יכול ה' מיבעי ליה! - אמר רבי אלעזר, אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, עכשיו יאמרו אומות העולם: תשש כחו כנקבה ואינו יכול להציל. אמר הקדוש ברוך הוא למשה: והלא כבר ראו נסים וגבורות שעשית להם על הים! - אמר לפניו: רבונו של עולם, עדיין יש להם לומר: למלך אחד - יכול לעמוד, לשלשים ואחד מלכים - אינו יכול לעמוד.

²⁷ עי' עירובין (כב ע"א): אמר רב שמואל בר נחמני, מאי דכתיב ארך אפים ארך אף מבעי ליה אלא ארך אפים לצדיקים ארך אפים לרשעים.

²⁸ עי' סנהדרין (קיא ע"א): תניא כמאן דאמר ארך אפים ראה, דתניא כשעלה משה למרום מצאו להקדוש ברוך הוא שיושב וכותב ארך אפים. אמר לפניו, רבונו של עולם, ארך אפים לצדיקים, אמר לו אף לרשעים. אמר ליה רשעים יאבדו, אמר ליה השתא חזית מאי דמבעי לך כשחטאו ישראל אמר לו לא כן אמרת לי ארך אפים לצדיקים. אמר לפניו רבונו של עולם, ולא כן אמרת לי אף לרשעים, והיינו דכתיב ועתה יגדל נא כח ה' כאשר דברת לאמר.

²⁹ עי' שבועות (לט ע"א): תניא, רבי אלעזר אומר אי אפשר לומר ונקה, שכבר נאמר לא ינקה. א"א לומר לא ינקה, שכבר נאמר ונקה הא כיצד מנקה הוא לשבים ואינו מנקה לשאינן שבים.

³⁰ ז"ל: תניא אמר ר' יהודה, עשר נסיונות ניסו אבותינו להקב"ה: שנים בים ושנים במים שנים במן שנים בשליו אחת בעגל ואחת במדבר פארן. שנים בים, אחת בירידה ואחת בעלייה. בירידה דכתיב המבלי אין קברים במצרים, בעלייה כדרב הונא, דא"ר הונא, ישראל שבאותו הדור מקטני אמנה היו. וכו' שנים במים - במרה וברפידים. במרה דכתיב ויבואו מרתה ולא יכלו לשתות, וכתב וילן העם על

הארץ: (כד)רוח אחרת. שתי רוחות, אחת בפה ואחת בלב, למרגלים אמר אני עמכם בעצה, ולבו היה לומר האמת, ועל ידי כן היה בו כח להשתיקם, כמו שנאמר ויהם כלב, שהיו סבורים שיאמר כמותם, זהו שנאמר בספר יהושע (יד ט) ואשיב אותו דבר כאשר עם לבבי, ולא כאשר עם פי³¹: וימלא אחרי. וימלא את לבו אחרי, וזה מקרא קצר: אשר בא שמה. הברון תנתן לו: יורשנה. כתרנומו יתרכינה, יורישו את הענקים ואת העם אשר בה. ואין לתרגמו יירתונה אלא במקום יירשנה: (כה)והעמלקי וגו'. אם תלכו שם יהרגו אתכם, מאחר שאיני עמכם, מחר פנו לאחוריהם וסעו לכם וגו': (כו)לעדה הרעה וגו'. אלו המרגלים. מכאן לעדה שהיא עשרה³²: אשר המה מלינים. את ישראל עלי: את תלנות בני ישראל אשר המה מלינים. המרגלים מלינים אותם עלי, שמעתי:

(כח)חי אני. לשון שבועה: אם לא וגו' כן אעשה. כביכול איני חי: כאשר דברתם. שבקשתם ממני, או במדבר הזה לו מתנו: (כט)וכל פקדיכם לכל מספרכם. כל הנמנה לכל מספר שאתם נמנין בו, כגון לצאת ולבא לצבא, ולתת שקלים, כל המנויים לכל אותן מספרות ימותו, ואלו הן מכן כ' שנה וגו', להוציא שבטו של לוי שאין פקודיהם מכן עשרים³³: (לב)ופגריכם אתם. כתרנומו דילכון, לפי שדבר על הבנים (להכניסם) [להורישם] לארץ ובקש לומר ואתם תמותו, נופל לשון זה כאן לומר אתם: (לג)ארבעים שנה. לא מת אחד מהם פחות מכן ששים, לכך נגזר ארבעים כדי שיהיו אותם של בני עשרים מגיעין לכלל ששים. ושנה ראשונה היתה בכלל, ואף על פי שקדמה לשלוח המרגלים, לפי שמשעשו את העגל עלתה גזרה זו במחשבה, אלא שהמתין להם עד שתתמלא סאתם, וזהו שנאמר וביום פקדי, במרגלים, ופקדתי עליהם חטאתם (שמות לב לד), ואף כאן נאמר תשאו את עונותיכם, ולא עונתכם, שתי עונות של עגל ושל תלונה, וחשב להם במנין חייהם מקצת שנה ככולה, וכשנכנסו לשנת ששים מתו אותם של בני עשרים: ונשאו את זנותיכם. כתרנומו (ויקבלון) [יסבלון] ית הוביכון:

(לד)את תנואתי. שהניאותם את לבבכם מאחרי. תנואה, לשון הסרה, כמו כי הניא אביה אותה (במדבר ל ט): (לו)וישבו וילינו עליו. וכששבו מתור הארץ הרעימו עליו את כל העדה בהוצאת דבה, אותם אנשים וימותו. כל הוצאת דבה לשון חינוך דברים, שמלקיחין (לשונם) [שם] לאדם לדבר בו, כמו דובב שפתי ישנים (שיר השירים ז ט), וישנה לטובה וישנה לרעה, לכך נאמר כאן מוציאי דבת הארץ רעה, שיש דבה שהיא טובה: דבה. פרליר"ץ בלע"ז: (לו)במגפה לפני ה'. באותה מיתה ההגונה להם, מדה כנגד מדה, הם חטאו בלשון ונשתרבב לשונם עד

משה ברפידים, דכתיב ויחנו ברפידים, ואין מים לשתות וכתב וירב העם עם משה שנים במן דכתיב אל תצאו ויצאו אל תותירו ויותירו שנים בשליו ראשון ובשליו שני בשליו ראשון בשבתכם על סיר הבשר בשליו שני והאספסוף אשר בקרבו בעגל כדאיתיה במדבר פארן כדאיתיה.

³¹ עי' במדבר רבה (פרשה טז סי' יט): ויהס כלב, שבתחלה אמר להם אני עמכם בעצה ובלבו היה לומר אמת שנא' (יהושע יד) ואשיב אותו דבר כאשר עם לבבי ואחי אשר היו עמי המסו את לב העם וכן הקב"ה מעיד עליו שנא' (במדבר יד) ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו. כשבאו המרגלים אמרו נאמן עלינו כלב, מיד עמד על הספסל ושיתק את כל ישראל שהיו מצווחין על משה, שנא' ויהס כלב, והם היו סבורין שהיה אומר לה"ר לפיכך שתקו. פתח ואמר עלה נעלה וירשנו אותה, כי יכול נוכל לה. מיד חלקו כנגדו ואמרו לא נוכל לעלות אל העם וגו'.

ועי' זהר וזרע (לא ע"א): אחרת עמו וימלא אחרי, מאי רוח אחרת, דאתפרש מאינון מאללין דכתיב (שם יג כב) ויעלו בנגב ויבא עד חברון, דאתפרש מאינון מאללין ואתא איהו בלחודוי לחברון לאשתטחא על קברי אבהן.

³² סנהדרין ב (ע"א): ומנין לעדה שהיא עשרה, שנאמר (שם יד) עד מתי לעדה הרעה הזאת, יצאו יהושע וכלב.

³³ עי' בבא בתרא (קכא ע"ב): אמר רב המנונא לא נגזרה גזרה על שבטו של לוי דכתיב במדבר הזה יפלו פגריכם וכל פקודיכם לכל מספרכם מכן עשרים שנה ומעלה מי שפקודיו מכן עשרים יצא שבטו של לוי שפקודיו מכן שלשים.

טבורם, ותולעים יוצאין מלשונם ובאין לתוך טבורם, לכך נאמר בַּמַּגֵּפָה ולא בַּמַּגֵּפָה, וזהו לפני ה', באותה הראויה להם על פי מדותיו של הקב"ה שהוא מודד מדה כנגד מדה: (לח) ויהושע וכלב חיו. מה תלמוד לומר חיו מן האנשים ההם, אלא מלמד שנמלו חלקם של מרגלים בארץ וקמו תחתיהם לחיים³⁴: (מ) אל ראש ההר. הוא הדרך העולה לארץ ישראל: (הננו ועלינו אל המקום. לארץ ישראל:

אשר אמר ה'. לתתה לנו שם נעלה: כי הטאנו. על אשר אמרנו הלא טוב לנו שוב מצרימה): (מא) והוא לא תצלה. זו שאתם עושין לא תצלה: (מג) כי על כן שבתם. כלומר כי זאת תבא לכם על אשר שבתם וגו': (מד) ויעפלו. לשון חזוק. וכן הנה עפלה (הבקוק ב ד). אינגרי"ש בלע"ז לשון עזות, וכן עופל בת ציון (מיכה ד ח), עופל ובחן (ישעיה לב יד). ומדרש תנחומא (פרק יט) מפרשו לשון אופל, הלכו השכים, שלא ברשות³⁵: (מה) (ויכתום. כמו ואכות אותו טחון (דברים ט כא), מכה אחר מכה): עד החרמה. שם המקום נקרא על שם המאורע: (ב) כי תבאו. בַּיָּשָׁר להם שיכנסו לארץ): (ג) ועשיתם אשה. אין זה צווי, אלא כשתבאו שם ותעלה על לבבכם לעשות אשה לה: ריח ניחת. שיהיה נחת רוח לפני³⁶: לפלא נדר או בנדבה וגו'. או שתעשו האשה בשביל חובת מועדיכם, שחייבתי אתכם לעשות במועד³⁷: (ד) והקריב המקריב. תקריבו נסכים ומנחה לכל בהמה, המנחה כליל והשמן נבלל בתוכה, והיין לספלים, כמו ששינינו במסכת סוכה (מת. 38): (ה) לכבש האחד. על כל האמור למעלה הוא מוסב, על המנחה ועל השמן ועל היין: (ו) או לאיל. ואם איל הוא. ורבותינו (מנחות צא): דרשו, או, לרבות את הפלגים לנסכי איל: (ז) אשה ריח. אינו מוסב אלא על המנחה והשמן, אבל היין אינו אֶשֶׁה, שאינו ניתן על האש: (יא) או לשה. בין שהוא בכבשים בין שהוא בעזים. כבש ושה, קרויים בתוך שנתם. איל. בן שלשה עשר חדש ויום אחד (פרה פ"א מ"ג): (יב) כמספר אשר תעשו. כמספר הבהמות אשר תקריבו לקרבן, ככה תעשו נסכים לכל אחד מהם:

כמספרם. של בהמות, מספרם של נסכים: (טז) ככם כגר. כמותכם כן גר, וכן דרך לשון עברית, כגן ה' כארץ מצרים, כן ארץ מצרים, כמוני כמוך כעמי כעמך (מלכים"א כב ד): (יח) בבאכם אל הארץ. משונה ביאה זו מכל ביאות שבתורה, שבכולן נאמר כי תבא כי תבאו, לפיכך כולן לַמְדוֹת זו מזו, וכיון שפרט לך הכתוב באחת מהן שאינה אלא לאחר ירושה וישיבה, אף כלן כן, אבל זו נאמר בה בבאכם, משנכנסו בה ואכלו מִלֶּחְמָה נתחייבו בחלה³⁹:

³⁴ ע"י בבא בתרא (ק"ח ע"ב): מרגלים יהושע וכלב נטלו חלקם. מנהגי מילי, אמר עולא דאמר קרא ויהושע בן נון וכלב בן יפנה חיו מן האנשים ההם. מאי חיו, אילימא חיו ממש, והא כתיב קרא אחרינא ולא נותר מהם איש כי אם כלב בן יפונה ויהושע בן נון, אלא מאי חיו, שחיו בחלקם.

³⁵ ז"ל: מהו ויעפילו הביאו אפילה, ויאפילו ישבו כולהם באפילה, למה וארון ברית ה' ומשה לא משו מקרב המחנה (במדבר י"ד), שלא עלו עמהם, שנאמר לא משו מקרב המחנה, אמר משה כך אמר הקדוש ברוך הוא לא תעלו ולא תלחמו כי אינני בקרבכם (דברים א מב).

³⁶ ע"י ספרי שלח (סי' א): תקריב ריח ניחת לה'. נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני.

³⁷ ע"י מנחות (צ ע"ב): תנו רבנן ועשיתם אשה לה' יכול כל העולה לאישים יהא טעון נסכים אפילו מנחה תלמוד לומר עולה שלמים מנין תלמוד לומר זבח תודה מנין ת"ל או זבח יכול שאני מרבה אף בכור ומעשר ופסח וחטאת ואשם תלמוד לומר לפלא נדר או בנדבה בא בנדר ונדבה טעון נסכים שאינו בא בנדר ונדבה אין טעון נסכים משמע להוציא את אלו אוציא את אלו אוציא את חובות הבאות מחמת הרגל ברגל ומאי ניהו עולות ראייה ושלמי חגיגה ת"ל או במועדיכם כל הבא במועדיכם טעון נסכים משמע להביא את אלו אביא שעירי חטאת הואיל ובאין חובה ברגל תלמוד לומר וכי תעשה בן בקר בן בקר בכלל היה ולמה יצא להקיש אליו מה בן בקר מיוחד בא בנדר ונדבה אף כל בא בנדר ונדבה.

³⁸ ז"ל: שני ספלים של כסף היו שם רבי יהודה אומר של סיד היו אלא שהיו מושריין פניהם מפני היין.

³⁹ ע"י ספרי שלח (סי' ד): וידבר ה' אל משה. בבאכם אל הארץ אשר אני מביא אתכם שמה. ר' ישמעאל אומר שינה הכתוב ביאה זו מכל ביאות שבתורה שבכל ביאות שבתורה הוא אומר והיה כי

(כ) ראשית ערסתכם. כשתלושו כדי עריסותיכם שאתם רגילין ללוש במדבר, וכמה היא, וימודו בעומר (שמות פו יח) עומר לגלגלת⁴⁰ (שם פז) (ושיעורו מ"ג ביצים וחומש ביצה) תרימו מראשיתה, כלומר קודם שתאכלו ממנה, ראשית, (תלקח חלה אחת) [חלקה חלה אחת ממנה תרימו] תרומה לשם ה': חלה. טורטי"ל בלע"ז: כתרומת גרן. שלא נאמר בה שיעור, ולא כתרומת מעשר שנאמר בה שיעור⁴¹. אבל חכמים נתנו שיעור, לבעל הבית אחד מעשרים וארבעה, ולנחתום אחד מארבעים ושמונה⁴²:

(כא) מראשית ערסתיכם. למה נאמר, לפי שנאמר ראשית עריסותיכם, שומע אני ראשונה שבעיסות, תלמוד לומר מראשית, מקצתה ולא כולה (ספרי סי' ד): תתנו לה' תרומה. לפי שלא שמענו שיעור לחלה, נאמר תתנו, שיהא בה כדי נתינה⁴³: (כב) וכי תשגו ולא תעשו. עבודה זרה היתה בכלל כל המצות שהצבור מביאין עליה פר, והרי הכתוב מוציאה כאן מכללן, לידון בפר לעולה ושעיר לחטאת⁴⁴: וכי תשגו וגו'. בעבודה זרה הכתוב מדבר. או אינו אלא באחת מכל המצות, תלמוד לומר את כל המצות האלה, מצוה אחת שהיא ככל המצות, מה העובר על כל המצות, [כולן] פורק עול ומפר ברית ומגלה פנים, אף מצוה זו פורק בה עול ומפר ברית ומגלה פנים, ואיזו, זו עבודה זרה⁴⁵: אשר דבר ה' אל משה. אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום⁴⁶, אחת דבר אלהים שתים זו (שמעתי) [שמענו]⁴⁷ (תהלים סב יב): (כג) את כל אשר צוה

תבאו אל הארץ והיה כי יביאך ה' וכאן הוא אומר בבואכם ללמדך שכיון שנכנסו לארץ מיד נתחייבו בחלה.

⁴⁰ עי' עירובין (פג ע"א): תנו רבנן ראשית עריסותיכם כדי עיסותיכם וכמה עיסותיכם כדי עיסת המדבר וכמה עיסת המדבר דכתיב והעומר עשירית האיפה הוא מכאן אמרו שבעה רבעים קמח ועוד חייבת בחלה שהן של ירושלמית שהן חמשה של ציפורי מכאן אמרו האוכל כמדה זו הרי זה בריא ומבורך יתר על כן רעבתן פחות מכאן מקולקל במעיו.

⁴¹ עי' ספרי שלח (סי' ד): כתרומת גורן כן תרימו אותה. מה תרומת גורן אחת אף חלה אחת מה תרומת גורן מדמעת עולה באחד ומאה אף זו אם נפלה לתוך מאה מדמעת וחייבים בחומש אף תרומת חלה כיוצא בה דברי רבי יאשיהו. רבי יונתן אומר אתה מקישו לתרומת גורן סתומה אני אקשנו לתרומת מעשר המפורשת, אמר לו, ותינטל אחד מעשרה אמר לו תינטל, אמר לו, הרי הוא אומר לתרומת גורן כן תרימו אותה. לתרומ' גורן הקשתה ולא הקשתה לתרומת מעשר.

⁴² עי' חלה (פ"ב מ"ז): שעור החלה, אחד מעשרים וארבעה. העושה עסה לעצמו, והעושה למשתה בנו, אחד מעשרים וארבעה. נחתום שהוא עושה למכור בשוק, וכן האשה שהיא עושה למכור בשוק אחד מארבעים ושמונה. נטמאת עסתה שוגגת או אנוסה, אחד מארבעים ושמונה. נטמאת מזידה, אחד מעשרים וארבעה, כדי שלא יהא חוטא נשכר.

⁴³ עיין שם: תתנו לה' תרומה. למה נאמר, לפי שהוא אומר חלה תרימו תרומה. אבל לא שמענו שיעור חלה, תתנו לה' תרומה עד שיהא בה כדי מתנה לכהן.

⁴⁴ עי' שם (סי' ה): וכי תשגו ולא תעשו. ע"ז היתה בכלל כל המצוות שהצבור מביאים עליה פר והרי הכתוב מוציאה מכללה להחמיר עליה ולדון בקבועה שיהא צבור מביא עליה פר לעולה ושעיר לחטאת לכך נאמר פרשה זו.

⁴⁵ עיין שם: וכי תשגו ולא תעשו, בע"ז הכתוב מדבר אתה אומר, בע"ז או אינו אלא באחת מכל מצות האמורות בתורה, ת"ל והיה אם מעיני העדה נעשתה לשגגה. יחד הכתוב מצוה זו בפני עצמה ואיזו זו ע"ז, אתה אומר ע"ז או אינו אלא אחת מכל מצות האמורות בתורה ת"ל וכי תשגו ולא תעשו באו כל המצות ללמד על מצוה אחת, מה העובר על כל המצות פורק עול ומפר ברית ומגלה פנים בתורה, ואיזו, זו ע"ז שפורק עול ומפר ברית, אף העובר על מצוה אחת פורק עול ומפר ברית ומגלה פנים בתורה. שנאמר (דברים יז) לעבור בריתו ואין ברית אלא תורה שנאמר (שם כח) אלה דברי הברית. ר' אומר נאמר כאן כל ונאמר להלן (שם ה) כל מה כל האמור להלן בע"ז מדבר אף כל האמור כאן בע"ז מדבר.

⁴⁶ עי' הוריות (ח ע"א): דבי רבי תנא אמר קרא אשר דבר ה' אל משה וכתוב אשר צוה ה' אליכם ביד משה איזו היא מצוה שהיא בדיבורו של הקדוש ברוך הוא וצוה על ידי משה הוי אומר זו עבודת כוכבים דתנא רבי ישמעאל אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום.

⁴⁷ עי' פסיקתא חדתא: וכמה דברות שמעו מפי הקדוש ברוך הוא, שתים, אנכי ולא יהיה, שנאמר שתים זו שמעתי.

וגו'. מגיד שכל המודה בעבודה זרה, ככופר בכל התורה כולה ובכל מה שנתנבאו הנביאים, שנאמר [למן היום אשר צוה ה' והלאה⁴⁸: (כד)אם מעיני העדה נעשתה לשגגה. אם מעיני העדה נעשתה עבירה זו על ידי שוגג, (כגון) [כמו] ששגגו והורו על אחת מן העבודות שהיא מותרת לעבוד עבודת אלילים בכך⁴⁹: לחמת. חסר א', שאינו כשאר המאות, שכל המאות שבתורה הבאות עם עולה החטאת קודמת לעולה, שנאמר ואת השני יעשה עולה (ויקרא ה ט), וזו עולה קודמת לחטאת⁵⁰: (כה)הביאו את קרבנם אשה לה'. זה האמור בפרשה, הוא פר העולה, שנאמר אשה לה' (ספרי שלח סי' ה):

וחטאתם. זה השעיר (שם): (כו)תחטא בשגגה. בעבודת אלילים⁵¹: עז בת שנתה. שאר עבירות יחיד מביא כשבה או שעירה, ובוזו קבע לה שעירה⁵²: (ל)ביד רמה. במזיד⁵³: מגדף. מחרף, כמו והיתה חרפה וגדופה (יהוקאל ה טו), אשר גדפו נערי מלך אשור (ישעי לו ט). ועוד דרשו רבותינו, מכאן למברך את השם שהוא בכרת⁵⁴: (לא)דבר ה'. אזהרת עבודה זרה מפי הגבורה, והשאר מפי משה⁵⁵: עונה בה. בזמן שעונה בה, שלא עשה תשובה⁵⁶: (לב)ויהיו בני ישראל

⁴⁸ עי' ספרי (סי' ה): אשר דבר ה' אל משה, מנין אתה אומר שכל המודה בע"ז כופר בעשרת הדברות ת"ל אשר דבר ה' אל משה ולהלן הוא אומר וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר (שמות כ א) אחת דבר אלהים וגו' (תהלים סב יב) הלא כה דברי כאש נאם ה' (ירמיה כג כט). מנין אף במה שנצטוו משה ת"ל את כל אשר צוה ה' אלהים ביד משה מנין אף במה שנצטוו נביאים ת"ל מן היום אשר צוה ה' ומנין אף במה שנצטוו אבות ת"ל והלאה לדורותיכם ומהיכן התחיל הקדוש ברוך הוא לצוות את [האבות] שני' ויצו ה' אלהים על האדם (בראשית ב טז) מגיד הכתוב שכל המודה בע"ז כופר בעשרת הדברות ובמה שנצטוו משה ובמה שנצטוו הנביאים ובמה שנצטוו אבות וכל הכופר בע"ז מודה בכל התורה כולה.

⁴⁹ עי' לעיל הערה 45. ועי' הוריות (ד ע"א): ת"ר ונעלם דבר ולא שיעקר המצוה כולה כיצד אמרו אין נדה בתורה אין שבת בתורה אין עבודת כוכבים בתורה יכול יהו חייבין ת"ל ונעלם דבר ולא שתתעלם מצוה כולה הרי אלו פטורין אבל אמרו יש נדה בתורה אבל הבא על שומרת יום כנגד יום פטור יש שבת בתורה אבל המוציא מרשות היחיד לרשות הרבים פטור יש עבודת כוכבים בתורה אבל המשתחוה פטור יכול יהו פטורין תלמוד לומר ונעלם דבר ולא כל הגוף.

⁵⁰ עי' זבחים (צ ע"ב): עבודת כוכבים עולה ושעירי עבודת כוכבים, חטאת ואימא מרישא פר העלם דבר של צבור קודם לפר עבודת כוכבים בחד מינא מיהא לא קאמרין דחטאת קדמה כי קאמרין בתרי מיני אשכחן עולה דקדמה לחטאת. אמרי במערבא משמיה דרבא בר מרי, חטאת עבודת כוכבים חסר א' לחטת כתיב.

⁵¹ עי' ספרי שלח (סי' ו): ואם נפש אחת תחטא בשגגה. ע"ז היתה בכלל כל המצות שהיחיד מביא עליהם כשבה או שעירה נשיא שעיר משיח ובית דין מביאים פר הרי הכתוב מוציאם מכללם להחמיר עליה ולידון בקבועה שיהו יחיד ונשיא ומשיח מביאים עליה עז בת שנתה לחטאת לכך נאמרה פרשה זו. בע"ז הכתוב מדבר אתה אומר בע"ז הכתוב מדבר או אינו באחת מכל מצות האמורות בתור' אמרת במה ענין מדבר או אינו באחת מכל מצות האמורות בתור' אמרת במה ענין מדבר בע"ז. ר' יצחק אומר בע"ז הכתוב מדבר או אינו מדבר אלא באחת מכל מצות האמורות בתורה הרי אתה דן צבור בכלל הית' והוציאו הכתוב מכללו ושינה את קרבנותיו ויחיד היה בכלל והוציאו הכתוב מכללו ושינה את קרבנותיו ומה להלן בע"ז הכתוב מדבר אף כאן בע"ז הכתוב מדבר. עי' הערה הקודמת.

⁵² עי' ספרי זוטא (פרק טו): אשר תעשה ביד רמה, לרבות את המזיד.

⁵³ עי' כריתות (ז ע"ב): ת"ר, את ה' הוא מגדף. איסי בן יהודה אומר, כאדם האומר לחבירו גירפתה הקערה וחסרתה. קסבר מגדף מברך את השם הוא. ר' אלעזר בן עזריה אומר, כאדם האומר לחבירו גירפתה הקערה ולא חסרתה קסבר מגדף היינו עובד ע"ז. תניא אידך את ה' רבי אלעזר בן עזריה אומר בעובד ע"ז הכתוב מדבר. וחכמים אומרים לא בא הכתוב אלא ליתן כרת למברך השם.

⁵⁴ עי' ספרי שלח (סי' ו): מן העולם. אמר כל התורה כולה אני מקבל חוץ מדבר זה. כי את דבר ה' בזה אמר כל התורה אמר מפי הקודש ודבר זה משה מפי עצמו אמרו. ד"א כי דבר ה' בזה ר' מאיר אומר זה הלמד ואינו שונה לאחרים. רבי נתן אומר זה היכול ללמוד ואינו לומד. רבי נהוראי אומר זה שלא השגיח על דברי תורה כל עיקר. רבי ישמעאל אומר בע"ז הכתוב מדבר שנא' כי את דבר ה' בזה. שביזה על דבור הראשון שנאמר מפי הגבורה אנכי ה' אלהיך לא יהיה לך אלהים אחרים על פני. ועי' סנהדרין צט ע"א.

במדבר וימצאו. בגנותן של ישראל דבר הכתוב, שלא שמרו אלא שבת ראשונה, ובשנייה בא זה וחללה⁵⁷: (לג) המצאים אתו מקשש. שהתרו בו, ולא הניח מלקושש אף משמצאוהו והתרו בו⁵⁸:

(לד) כי לא פרש מה יעשה לו. (לא היו יודעים) באיזו מיתה ימות, אבל יודעים היו שהמחלל שבת במיתה⁵⁹: (לה) רגום. פשנ"ט בלע"ז, וכן הלוך אלנ"ט, וכן זכור ושמור: (לו) ויצאו אתו. מכאן שבת הסקילה (חוי"ו) רחוק מבית דין⁶⁰: (לח) ועשו להם ציצת. על שם הפתילים התלויים בה, כמו ויקחני בציצית ראשי⁶¹ (יהווקאל ח ג). דבר אחר, ציצית על שם וראיתם אותו, כמו מציץ מן החרכים⁶² (שיר השירים ב ט); תכלת. צבע ירוק של חלזון⁶³: (לט) וזכרתם את כל מצות ה'. שמנין גימטריא של ציצית שש מאות, ושמונה חומין וחמשה קשרים, הרי תרי"ג⁶⁴: [ת' ימ' לפי שציצית כתיבי וחסרי יו"ד יש להשלים החשבון מל' של ציצית הרי יו"ד לכל ציצית משלשה שהם וכשני מעלה חשבונם יש לי למנותו כמקראו ציצית. כך שמע' מכיר] ולא תתורו אחרי לבבכם. כמו מתור הארץ. הלב (והעינים) [והעין] הם מרגלים לגוף, מסרסרים לו את העבירות, העין רואה, והלב חומד, והגוף עושה את העבירות⁶⁵: [וראיתם וזכרתם, למען תזכרו ועשיתם, המראה מביא לידי זכירה וזכירה מביאה לידי מעשה כי לא דבר ריק הוא מכם] (מא) אני ה'. נאמן לשלם שכר⁶⁶: אלהיכם. נאמן להפרע⁶⁷: אשר הוצאתי אתכם. על מנת כן פדיתי אתכם, שתקבלו עליכם גזרות⁶⁸: אני ה' אלהיכם. עוד למה נאמר, כדי שלא יאמרו ישראל, מפני מה אמר המקום, לא

⁵⁶ עי' סנהדרין צ ע"ב: עונה בה מאי עבדי ביה? - לכדתניא: יכול אפילו עשה תשובה - תלמוד לומר עונה בה לא אמרתי אלא בזמן שעונה בה.
⁵⁷ עי' ספרי שלח (סי' ז): ויהיו בני ישראל. בגנות ישראל הכתוב מדבר שלא שמרו שבת ראשונה ושני' חללו.

⁵⁸ עי' שם: ויקריבו אותו המוצאים אותו מקושש. עוד למה נאמר, והלא כבר נאמר וימצאו איש ומה ת"ל ויקריבו אותו מגיד שהתרו בו מעין מלאכתו מכאן לכל אבות מלאכות שבתורה שמתרים בהם מעין מלאכתו. ר' יצחק אומר אינו צריך מה ע"ז חמורה אינו חייב עד שיתרו בו ק"ו לכל מצות שבתורה ומה תלמוד לומר ויקריבו מלמד שהתרו בו ואחר כך הביאוהו.

⁵⁹ עי' סנהדרין (עח ע"ב): יודע היה משה רבינו שהמקושש במיתה שנאמר מחלליה מות יומת, אלא לא היה יודע באיזו מיתה נהרג שנאמר כי לא פרש וגו'.

⁶⁰ עי' סנהדרין (מב ע"ב): בית הסקילה היה חוץ לבית דין שנאמר הוצא את המקלל.

⁶¹ עי' מנחות (מב ע"א): ת"ר ציצית אין ציצית אלא ענף, וכן הוא אומר ויקחני בציצית ראשי.

⁶² עי' ספרי שלח (סי' ט): למה נקרא שמה ציצית על שם שהציץ המקום על בתי אבותינו במצרים, שנ' קול דודי הנה זה בא, ואו' דומה דודי לצבי, ואו' הנה זה עומד אחר כתלינו משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים.

⁶³ עי' מסכת ציצית (פ"א ה"י): אין צובעין תכלת אלא בחלזון. חלזון למה הוא דומה, בריאתו דומה לדג, וגופו דומה לרקיע. ואינו עולה אלא לשבע שנים, לפיכך דמיו ביוקר.

⁶⁴ עי' במדבר רבה (פ"ח סי' כא): יראת בגמטריא תר"א ותורה תר"א ויראה ותורה עמם הרי תר"ג. ציצית, ת"ר ח' גרורין וה' קשורין הרי תר"ג שנים למעלה וג' למטה.

⁶⁵ עי' ספרי שלח (סי' ט): ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם, מגיד שהעינים הולכות אחר הלב, או הלב אחר העינים. אמרת, והלא יש סומא שעושה כל תועבות שבעולם, הא מה ת"ל ולא תתורו אחרי לבבכם, מגיד שהעינים הולכות אחר הלב.

ועי' מדרש רבה (פ"ז סי' ו): ולא תתורו אחרי לבבכם הלב והעינים הם סרסורין לגוף שהם מזנין את הגוף.

⁶⁶ עי' ספרי שם: אני ה' אלהיכם אני עתיד לשלם שכר. אני ה' אלהיכם עתיד ליפרע.

⁶⁷ עי' הערה הקודמת.

⁶⁸ עי' שם: כיון שיצאו למדבר התחיל לגזור עליהם מקצת מצוות קלות ומקצ' חמורות כגון שבת ועריות וציצית ותפילין התחיל ישראל להיות מנתקים אמר להם עבדיי אתם על מנת כן פדיתי אתכם על מנת תנאי שאהיה גזור ואתם מקיימים.

שנעשה ונטול שכר, (אנו) לא עושים ולא נוטלים שכר, על כרחכם אני מלככם⁶⁹, וכן הוא אומר אם לא ביד חזקה וגו' אמלוך עליכם (יחזקאל ב לג). דבר אחר, למה נאמר יציאת מצרים, אני הוא שהבחנתי במצרים בין טפה של בכור, לשאינה של בכור, אני הוא עתיד להבחין ולהפרע מן התולה קלא אילן בבגדו ואומר תכלת היא [חסלת]⁷⁰. ומיסודו של רבי משה הדרשן העתקתי, למה נסמכה פרישת מקושש לפרישת עבודת אלילים, לומר שהמחלל את השבת כאלו עובד עבודת אלילים, שאף היא שקולה ככל המצות, וכן הוא אומר בעזרא ועל הר סיני ירדת ותתן לעמך תורה ומצות ואת שבת קדשך הודעת להם (נחמיה ט יג יד), ואף פרישת ציצית לכך נסמכה לאלו, (לפי) שאף היא שקולה כנגד כל המצות, שנאמר ועשיתם את כל מצותי: על כנפי בגדיהם. כנגד ואשא אתכם על כנפי נשרים (שמות יג ד). על ארבע כנפות, ולא בעלת שלש ולא בעלת חמש⁷¹, כנגד ד' לשונות של גאולה שנאמר במצרים והוצאתי והצלתי וגאלתי (שמות ו ח) ולקחתי (שם ז): פתיל תכלת. על שם שפול בכורות, תרגום של שכול (תקלא) [תכלא]. ומפאתם היתה בלילה, וכן צבע התכלת דומה (לרקיע) [לצבע הרקיע] המשחיר לעת ערב. ושמונה חומים שבה כנגד שמונה ימים ששהו ישראל משיצאו ממצרים עד שאמרו שירה על הים⁷²: חסלת פרישת שלח

⁶⁹ עיין שם: אני ה' אלהיכם עוד למה נאמר והלא כבר נאמר אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים ומה ת"ל אני ה' אלהיכם עוד כדי שלא יהו ישראל אומרים מפני מה צונו המקום לא שנעש' וניטול שכר לא עושי' ולא נוטלים שכר כענין שאמרו ישראל ליחזקאל שנאמר' (יחזקאל יד) יצאו אלי אנשים מזקני ישראל וישבו לפני אמר לו עבד שמכרו רבו לא יצא מרשותו אמר להם הין אמרו לו הואיל שמכרנו המקום יצאנו מרשותו לאומות העולם אמר להם הרי עבד שמכרו רבו על מנת לחזור שמה יצא חוץ לרשותו (שם כ) והעולה על רוחכם היה לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגוים אשר סביבותינו וכמשפחות האדמה לשרת עץ ואבן. חי אני נאם ה' אם לא ביד חזקה.

⁷⁰ עי' בבא מציעא (סא ע"ב): אמר רבא למה לי דכתב רחמנא יציאת מצרים ברבית יציאת מצרים גבי ציצית יציאת מצרים במשקלות, אמר הקדוש ברוך הוא אני הוא שהבחנתי במצרים בין טפה של בכור לטפה שאינה של בכור אני הוא שעתידי ליפרע ממי שתולה מעותיו בנכרי ומלוה אותם לישראל ברבית וממי שטומן משקלותיו במלח וממי שתולה קלא אילן בבגדו ואומר תכלת הוא.

⁷¹ עי' ספרי שלח (סי' ט): על כנפי בגדיהם שומע אני אף בעלי שלש ובעלי חמש ובעלי שבע ובעלי שמונה במשמ' תלמוד לומר על ארבע כנפות כסותך יצאו בעלי שלש ובעלי חמש ובעלי שש ובעל ושמונה מן המשמע משמע מוציא את אלו.

⁷² עי' שם: ר' אלעזר ברבי שמעון אומר למה נקרא שמה תכלת על שם שנתכלו המצרים בבכורות, שנא' (שמות יב) ויהי בחצי הלילה, וה' הכה כל בכור.